

[MOSKWA,] 10 CZERWCA 1985

Дорогая Мария Львовна,

спасибо Вам за доброе письмо: для меня это повод еще раз признаться Вам, как много для меня значили и значат встречи с Вами и с Вашими работами, хотя разговоров у нас было мало, а по моим сочинениям это, наверное, гораздо менее заметно, чем могло бы быть заметно. Я работаю на гораздо меньшем участке науки, чем Вы, но когда бывает трудно, то ободряю себя самонадеянной мыслью, что все-таки я Ваш сосед по науке.

Вы видели мою книжку по истории русского стиха; я пока доволен ею — мне кажется, что в таком объеме и стиле я достиг наибольшей возможной внятности. Очень много подготовительных работ к ней осталось в черновом виде — например, подсчеты о том, что в четверостишиях XVIII в. более полноударные строки обрамляют строфу, а в четверостишиях XX в. чередуются с менее полноударными, — т.е., что строение строки и строфы в русском 4-ст[оповом] ямбе оказывается изоморфным. Недавно в Ленинграде вышел сборник *Проблемы теории стиха* под ред. В. Е. Холшевникова — там напечатана моя статья с огромными таблицами по истории русской рифмы: тот материал, по которому писался *Очерк*. Оттисков нет, а купить лишний экземпляр в Москве было невозможно — простите, что не посылаю.

Теперь — самое главное мое покаяние. Вы видели в начале моей книжки введение — краткий очерк истории европейского стиха, на фоне которого должен восприниматься русский. Так вот, этот очерк истории европейского стиха от индоевропейской древности до наших дней я расширяю в отдельную книжку; главы: *Предистория; Славянская народная силлабика и тоника; Германская тоника* (с отступлением о кельтском стихе); *Раннеантичная силлабо-метрика* (с отступлением об индийском стихе); *Классическая античная метрика; Средневековая лат[ини́кая] и греч[еская] силлабика; Романская силлабика; Становление германской силлабо-тоники; Славянская книжная силлабика; Переход силлабо-тоники в славянскую поэзию и дальнейшая ее экспансия; Кризис традиционных форм и интернациональный верлибр.*

Насколько это дерзкое предприятие, особенно для меня, не имеющего даже настоящего лингвистического образования, Вы видите; многое приходится брать из вторых рук, проверяя, а кое-чего (кельтского, индийского) я и проверить не могу.

Поэтому ограничиться придется только самым бесспорным, не углубляясь ни в какие интересные подробности. Цель этого очерка — как бы познакомить между собой специалистов по национальным стиховедениям, которые, как видно по их работам, часто не видят у соседей того, что было бы важно для них самих. Иллюстративное средство — эквиритмические переводы всех стихотворных цитат на русский язык, как бы приведение к общему арифметическому знаменателю; мне кажется, что для психологии восприятия разных размеров это существенно. Стиль изложения — очень простой, почти научно-популярный; но я надеюсь, что сделаю несколько экскурсов для специалистов, по-настоящему научных, с применением вероятностных моделей для установления рубежей между силлабикой и силлабо-тоникуой в разных языках, по образцу статей о русском 13-сложнике и об итальянском стихе, которые Вы, может быть, помните.

Кое-какие самостоятельные работы уже пришлось сделать на самых неожиданных участках, например, по немецкому стиху XII–XV вв.: емцы, очень много занимаясь своим стихом, так сами себя запутали, что многое приходится начинать с самого начала. Я отлично понимаю, что ошибок у меня будет несчетное количество; но я чувствую себя, красиво выражаясь, тем первовыходящим, по чьим костям легче будет идти второму и третьему. Что такая сводная картина всеобщей истории стиха сейчас — очень насущная задача, — это мне кажется несомненным; а раз так, то нужно же кому-то начинать и приносить себя в жертву. Вяч[еслав] Вс[еволодович] Иванов со свойственным ему высоким благодушием одобрил это предприятие, обещал прочесть рукопись и даже поддержал некоторые соображения, мне самому казавшиеся еретическими; это меня ободрило. Сейчас у меня начерно написано почти все, кроме двух последних глав (трудных, потому что в предпоследней идет ответственный славянский материал; совсем недавно я с новым восхищением перечитывал Длуску); в 1987 г. должен кончить. Если у Вас найдется доброе слово хотя бы для моих благих намерений — мне будет легче жить. Вот: *dixi et animam levavi*.

Параллельно с этой темой я занимаюсь другой, по которой у меня уже опубликовано несколько статей (главным образом в трудах Института русского языка), — о семантических ореолах русских стихотв[орных] размеров, их эволюции и типологии.

Это — по следам известной статьи Тарановского о теме пути в 5-ст[оповом] хорее. Здесь я себя чувствую в области, где еще слишком много искусства и слишком мало

науки, и сам собой не совсем доволен; но, кажется, изучение этой темы сдвигается с мертвой точки, и я уже видел первые статьи, печатные и рукописные, переходящие от наблюдений и обследований к обобщениям и выводам семиотических закономерностей. Мне хотелось бы написать книгу на эту тему «Метр и смысл» (только по случайностям институтского планирования мне пришлось раньше взяться за «Историю стиха», которая, конечно, требовала бы большей подготовки), но, боюсь, когда я до этого доберусь, мне уже будет не успеть за молодыми заинтересовавшимися.

При всем том на службе я числюсь по-прежнему в отделе античной литературы, занимаюсь ею из чувства долга, перевожу, пишу комментарии и научно-популярные статьи к переводам античных авторов. Когда удастся самому выбирать тему, я, сам того до поры не замечая, склоняюсь к вопросам схематики жанра: стараюсь выделить инвариантный тип оды Горация или Пиндара и механику выведения его разновидностей. Впрочем, самый интересный (мне кажется) разбор этого рода получился не на античном, а на русском материале: типология элегии у Пушкина и Баратынского (половина элегий Баратынского свелась к одной логико-композиционной схеме). Эта статья предназначалась для сборника о романтизме, который несколько лет назад должны были делать совместно наш и Ваш институт; но, кажется, это предприятие разладилось, статья долго лежала без движения, а теперь ее переназначили в какой-то другой сборник.

Конечно, всегда кажется, что самое интересное — не то, чем занимаешься сам, а то, чем занимается твой ближний. Так и мне хочется завидовать Вашим «кирпичам филологии XVI в.» — античной риторикой я занимался много, средневековой чуть-чуть, а до XVI в. так и не дошел; а *Псалтырь* Кохановского я еще раз перечитывал над последним куском *Истории стиха* и тоже завидовал всем, кто работает с этим королем польской поэзии. Буду вместе со столь многими другими ждать новых Ваших работ — а Вы верьте, пожалуйста, во всегдашнюю память, приязнь и благожелания Вашего

М. Гаспарова.

10. 6. 85.

Простите, пожалуйста, за промедление с ответом — я был болен этой весной.

[S t e m p l e:] 1) Москва, 12 VI 85. 2) Białystok, [data nieczytelna].

Masz. Arch. IBL PAN, k. 1 i koperta. — Sentencja łacińska, podpis, data i dopisek wpisane ręcznie. —
Zwraca uwagę brak stempla warszawskiego.

Przekład polski

Droga Mario Lwowna,

dziękuję za dobry list. Dla mnie jest to pretekst, by jeszcze raz przyznać się, jak wiele dla mnie znaczyły i znaczą spotkania z Panią i Pani pracami, mimo iż rozmów mieliśmy niewiele, a w moich pracach są one o wiele mniej zauważalne, niż mogłyby być. Pracuję na dużo mniejszym obszarze nauki, ale kiedy jest mi trudno, dodaję sobie otuchy zarozumiałą myślą, że jednak jestem Pani sąsiadem w nauce.

Widziała Pani moją książkę o historii wiersza rosyjskiego. Na razie jestem z niej zadowolony — wydaje mi się, że w takim zakresie i stylu osiągnąłem największą możliwą zrozumiałość. Bardzo dużo prac przygotowawczych pozostało w brudnopisie — na przykład obliczenia wskazujące, że w strofach czterowersowych XVIII w. wersy z większą liczbą sylab akcentowanych okalają strofę, zaś w czterowersowych strofach XX w. przeplatają się ze słabiej akcentowanymi. Znaczy to, że budowa wersu i strofy w rosyjskim czterostopowcu jambicznym okazuje się izomorficzna. Niedawno w Leningradzie wyszedł tom *Problemy teorii sticha* pod red. W. J. Chołszewnikowa. Tam wydany jest mój artykuł z ogromnymi tablicami z historii rymu rosyjskiego. Jest to ten materiał, na podstawie którego pisałem *Oczerk*. Odbitek nie ma, a kupić egzemplarz w Moskwie było niemożliwością — proszę mi wybaczyć, że nie posyłam.

Teraz — najważniejsze moje wyrazy skruchy. Widziała Pani na początku mojej książki wprowadzenie — krótki szkic historii wiersza europejskiego, na którego tle powinien być postrzegany wiersz rosyjski. Otóż, ten zarys historii wiersza europejskiego od indoeuropejskiej starożytności do naszych dni rozszerzam do postaci oddzielnej książki. Rozdziały: *Prehistoria; Słowiański ludowy wiersz sylabiczny i toniczny; Tonizm germański* (z ekskursem na temat wiersza celtyckiego); *Metryka sylabiczna wczesnego antyku* (z ekskursem na temat wiersza indyjskiego); *Klasyczna metryka antyczna; Średniowieczny sylabizm łaciński i grecki; Sylabizm romański; Kształtowanie się germańskiego sylabotoniizmu; Słowiański sylabizm książkowy; Przejście sylabotoniizmu do poezji słowiańskiej i jego dalsza ekspansja; Kryzys form tradycyjnych i międzynarodowy wiersz wolny.*

Na ile jest to zuchwałe przedsięwzięcie, szczególnie dla mnie, który nie ma nawet prawdziwego wykształcenia lingwistycznego, widzi Pani sama. Wiele zmuszony jestem brać z drugiej ręki, sprawdzając, a czegoś (celtyckiego, indyjskiego) nawet sprawdzić nie mogę. Muszę więc ograniczyć się tylko do tego, co bezsporne, nie wchodząc w żadne ciekawe szczegóły. Celem tego szkicu jest zaznajomienie specjalistów, zajmujących się poszczególnymi wersologiami narodowymi z tym, co robią inni, gdyż, jak to często widać w ich pracach, nie dostrzegają oni u sąsiadów tego, co byłoby i dla nich ważne. Środek ilustracyjny — ekwirytmiczne przekłady wszystkich cytatów wierszowych na język rosyjski, jakby sprowadzenie do wspólnego mianownika. Wydaje mi się, że dla psychologii odbioru różnych rozmiarów wierszowych jest to rzecz istotna. Styl wykładu jest bardzo prosty, niemal popularnonaukowy. Mam jednak nadzieję, że napiszę kilka ekskursów prawdziwie naukowych dla specjalistów, z zastosowaniem modeli prawdopodobieństwa dla ustalenia granic między sylabizmem i sylabotonizmem w różnych językach — na wzór artykułów o 13-zgłoskowcu i o wierszu włoskim, które Pani, być może, pamięta.

Pewne samodzielne prace musiałem już wykonać w zupełnie nieoczekiwanych obszarach, na przykład w zakresie wiersza niemieckiego XII–XV w. Niemcy, intensywnie zajmując się swoim wierszem, sami się tak zaplątali, że wiele trzeba było zacząć od samego początku. Świetnie rozumiem, że błędów w mojej pracy będzie nieskończona ilość, ale, wyrażając się kwiecicie, czuję się pionierem, po kościach którego łatwiej będzie iść komuś drugiemu i trzeciemu. To, że taki zbiorczy obraz ogólnej historii wiersza jest dziś zadaniem niezwykle pilnym, pozostaje dla mnie rzeczą niewątpliwą. A skoro tak, to ktoś musi zaczynać i składać siebie w ofierze. Wiacz. Ws. Iwanow z właściwą mu szlachetnością poparł to przedsięwzięcie, obiecał, że przeczyta rękopis i nawet podtrzymał pewne tezy, które mnie samemu wydawały się heretyckie. To mi dodało otuchy. Teraz mam napisane w brudnopisie niemal wszystko, oprócz dwóch ostatnich rozdziałów (trudnych, gdyż przedostatni dotyczy ważnego materiału słowiańskiego; całkiem niedawno z nowym zachwytem znów czytałem Dłuską). W 1987 r. powinienem skończyć. Jeśli Pani znajdzie jakieś dobre słowo choćby dla moich zacnych zamiarów — będzie mi łatwiej żyć. Oto: *dixi et animam levavi*.

Równoległe z tym tematem zajmuję się też innym, z zakresu którego opublikowałem już kilka artykułów (głównie w pracach Instytutu Języka Rosyjskiego) dotyczących semantycznych wartości rosyjskich rozmiarów wierszowych, ich ewolucji i typologii. Idę tu śladami znanego artykułu Taranowskiego na temat drogi w 5-stopowcu trocheicznym. Czuję się tu w dziedzinie, w której jeszcze jest zbyt wiele sztuki, a zbyt mało nauki i sam

nie jestem z siebie zadowolony. Ale, jak się wydaje, badanie tego tematu rusza z miejsca — widziałem już pierwsze artykuły drukowane i rękopiśmienne, w których przechodzi się od obserwacji i badań do uogólnień i wydobycia semiotycznych prawidłowości. Chciałbym napisać książkę na ten temat — „Metr i sens” (tylko przez niestaranność instytutowego planowania musiałem wcześniej wziąć się za „Historię wiersza”, która, oczywiście, wymagałaby lepszego przygotowania). Obawiam się jednak, że kiedy się do tego zabiorę, nie zdołam już dorównać młodym, którzy się tym problemem zainteresowali.

Przy tym wszystkim w pracy nadal jestem w dziale literatury antycznej, zajmuję się nią z poczucia obowiązku, tłumaczę, piszę komentarze i artykuły popularnonaukowe do przekładów autorów antycznych. Kiedy udaje się samemu wybierać temat, ja, do tej pory tego nie zauważając, skłaniam się do zagadnień schematyzacji gatunku — staram się wydobyć inwariant ody typu Horacego czy Pindara i wykryć mechanizm powstawania jej odmian. Zresztą, najciekawszą (jak mi się wydaje) analizą tego rodzaju była ta, którą udało się uzyskać nie na antycznym, ale na rosyjskim materiale. To typologia elegii Puszkina i Baratynskiego (połowa elegii Baratynskiego da się sprowadzić do jednego logiczno-kompozycyjnego schematu). Ten artykuł przeznaczony był do tomu o romantyzmie, który kilka lat temu miał być opracowany wspólnie przez nasz instytut i instytut Pani. Ale wydaje się, że to przedsięwzięcie upadło, artykuł leżał długo, a teraz go przeznaczono do jakiegoś innego tomu.

Oczywiście, człowiekowi zawsze się wydaje, że najciekawsze jest nie to, czym się sam zajmuje, ale to, czym zajmuje się jego bliźni. Więc i ja chcę zazdrościć Pani „skałom filologii XVI w.” — retoryką antyczną zajmowałem się długo, średniowieczną — trochę, ale do XVI w. nigdy nie doszedłem. A *Psalterz* Kochanowskiego jeszcze raz przeczytałem, siedząc nad ostatnim fragmentem *Historii wiersza*, i zazdrościłem wszystkim, którzy pracują z tym królem polskiej poezji. Będę — wraz z wieloma innymi — czekać na nowe Pani prace, a Pani niech wierzy, bardzo o to proszę, w stałą pamięć, przyjaźń i dobre życzenia oddanego

M. Gasparowa.

10. 6. 85.

Proszę mi wybaczyć, że nie od razu odpowiedziałem — byłem chory wiosną tego roku.